

Mārtiņš Mintaurs
LNB Pētniecības un interpretācijas centrs

Grāmatniecība kultūras vēsturē: izpētes perspektīvas

Konference

Izdevējdarbība Limbažos un apkārtnē cauri gadsimtiem

10.05.2023.

latviešu **5[.]0**
grāmatai

Latviešu grāmatai 500

<https://www.gramatai500.lv/>

☐ Grāmatniecība

No rokrakstā pierakstīta vārda, no izdziedāta un lasījumā uzklausīta vārda līdz tekstam laikrakstā un grāmatā – piecsimtgades norises veltām dažādām grāmatniecības izpausmēm un pārmaiņām.

☐ Rakstītais vārds

Laikā, kad aktuāla ir vienādošanās un vienkāršošanās, mēs pieminam savu atšķirīgumu – valodu un rakstīto vārdu. Domājot par to, kā mūs ir ietekmējis un veidojis rakstītais vārds, un par latviešu valodas iespējām turpmāk.

☐ Lasītais vārds

Rakstītais un iespiestais vārds vispirms tika uzklausīts lasījumos, kad lasīja viens, klausījās daudzi. Vēlāk, 18. un 19. gadsimtā, izplatījās klusa lasīšana vienatnē, pievērošoties reliģiskiem, zinātniskiem un populārzinātniskiem, kā arī izklaidējošiem tekstiem.

LATVIEŠU GRĀMATAS 500 GADI

2025. gadā apritēs 500 gadi, kopš sastopamas ziņas par pirmo latviešu valodā publicēto grāmatu:

1525. gadā Vācijā iespiesto misi (dievkalpojuma kārtību) Rīgas latviešu luterāņu draudzes vajadzībām.

NOTIKUMI
LATVIEŠU ZEMĒS
NO LEDUS AIZIEŠANAS
LĪDZ LATVIJAS VALSTIJ

Ieraksts Lībekas Doma baznīcas dekāna Johannes Brandesa dienasgrāmatā:

1525. gada 8. novembrī Lībekas pilsētas rātes amatpersonas viesnīcā «Pie zelta raga» aizturējušas mucu, pilnu ar luteriešu grāmatām, arī misēm parastajā Livonijas latviešu un igauņu valodā. Grāmatas bija paredzēts nogādāt Trāvemindes ostā un tālāk ar kuģi vest uz Rīgu.

Iespējams, mucā atradās Vitenbergā 1525. gada jūnijā iespiestais Melhiora Hofmaņa (*Melchior Hoffman*, ap 1500 – ap 1544) darbs ***Kristīga pamācīšana Livonijai par ārējo dievkalpojumu un vienprātību no Dr. Martina Lutera un citiem*** mācītāja Nikolaja Rama (*Nicolaus Ramm*, +1540) tulkojumā.

Lībekā atrastās luterāņu grāmatas pilsētas rāte konfiscēja un nolēma iznīcināt.

Osvalds Zebris

Latviešu grāmatai 500

Ievads

Ar iespiestu vārdu, pirmajiem rakstītā vārda klausītājiem un lasītājiem latviešiem sākās jauns laikmets. Mūsu tautas vaibstus pirms 500 gadiem sāka iezīmēt pierakstītā, pavairotā un izlasītā valoda. Grāmata deva pašapziņu un iedvesmoja tautu augt.

Piecu gadsimtu garumā latviešu valoda un grāmatniecība ir laidusi dziļas saknes un plaukusi plašumā. Pirmās latviešu grāmatas “pelni” ir bijuši auglīgi – no pirmo iespiesto grāmatu klausītājiem, publiskiem tekstu lasījumiem un dziedājumiem līdz individuālai lasīšanas pieredzei, tekstu tulkošanai un digitalizēšanai – grāmata ir bijusi un aizvien ir kultūrtelpas un tautas dzinējspēks.

Iespiestā vārda piecsimtgade ir mūsu valodas seno sakņu apzināšanās un vienlaikus tā ļauj izgaismot iespējamās Latvijas attīstības ceļus. Tajos aktuāla būs spēja saglabāt atšķirīgo, īpašo tādā pasaulē, kas vērsta uz vienkāršošanos, novienādošanos. Mūsu (ar to saprotot gan latviešu, lībiešu, gan latgaliešu) valoda un tās izplatība – par spīti ideoloģiskiem, ekonomiskiem un tehnoloģiskiem izaicinājumiem – ir bijusi un paliks mūsu tautas pamatvērtība. Latviešu kodols un identitātes pamats. Sena un spoža zvaigzne daudzo Eiropas valodu un identitāšu saimē.

Latviešu grāmatas piecsimtgades svētki sniedz unikālu iespēju attīstīt grāmatniecības vēstures pētniecību kā daļu no Latvijas, Baltijas jūras reģiona un Eiropas kultūras vēstures

James Raven
What is the History of the Book?
London: Polity Press, 2018

JAMES RAVEN

What is the History
of the Book?

➤ **Grāmatniecības vēsture atbild uz jautājumiem: Kas? Kad? Kā?**

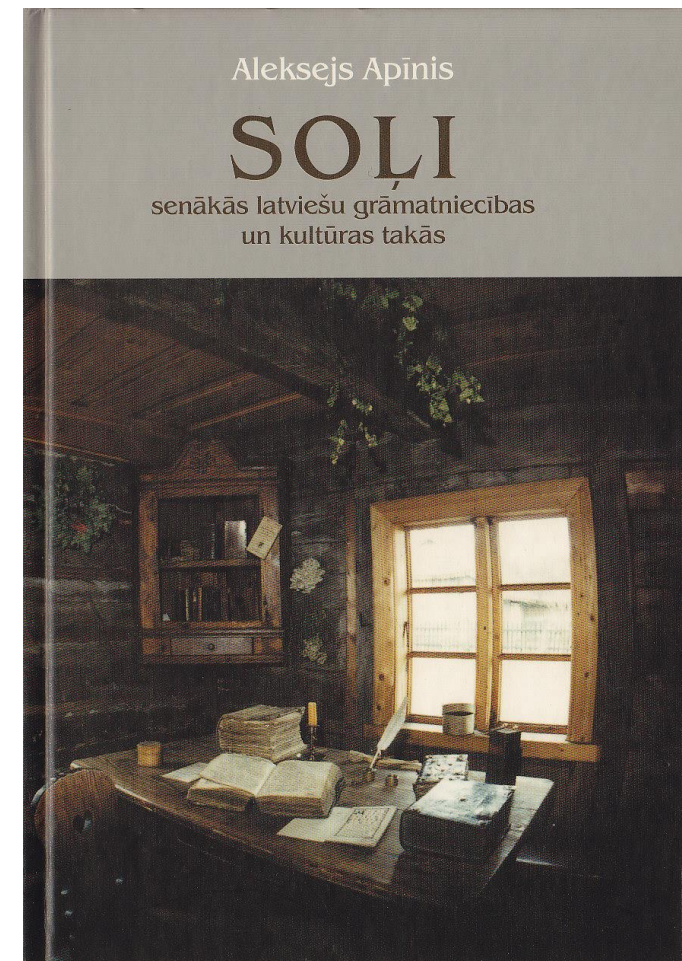
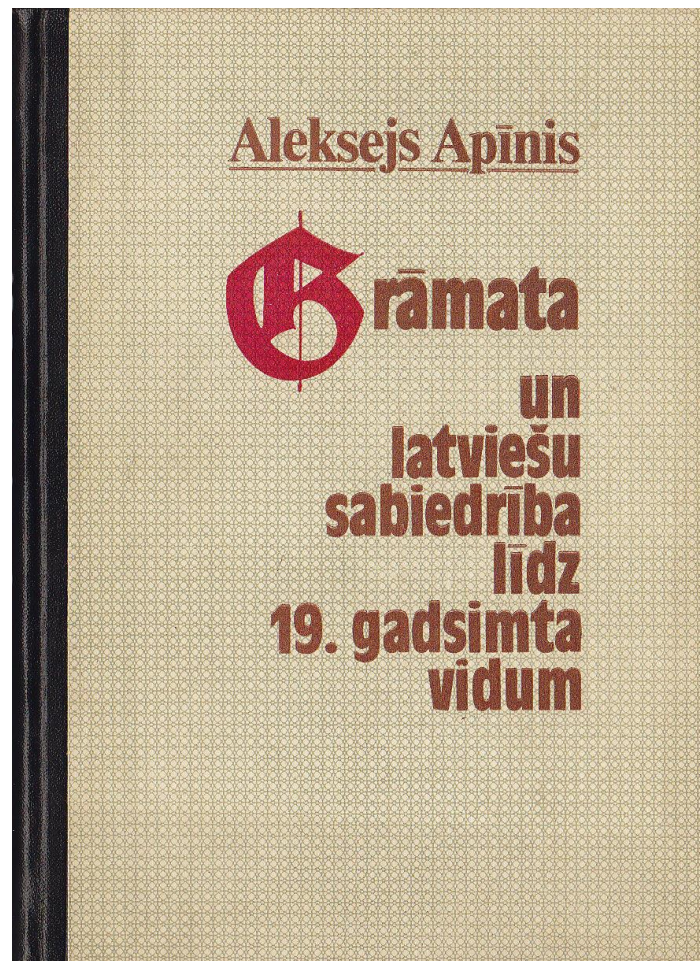
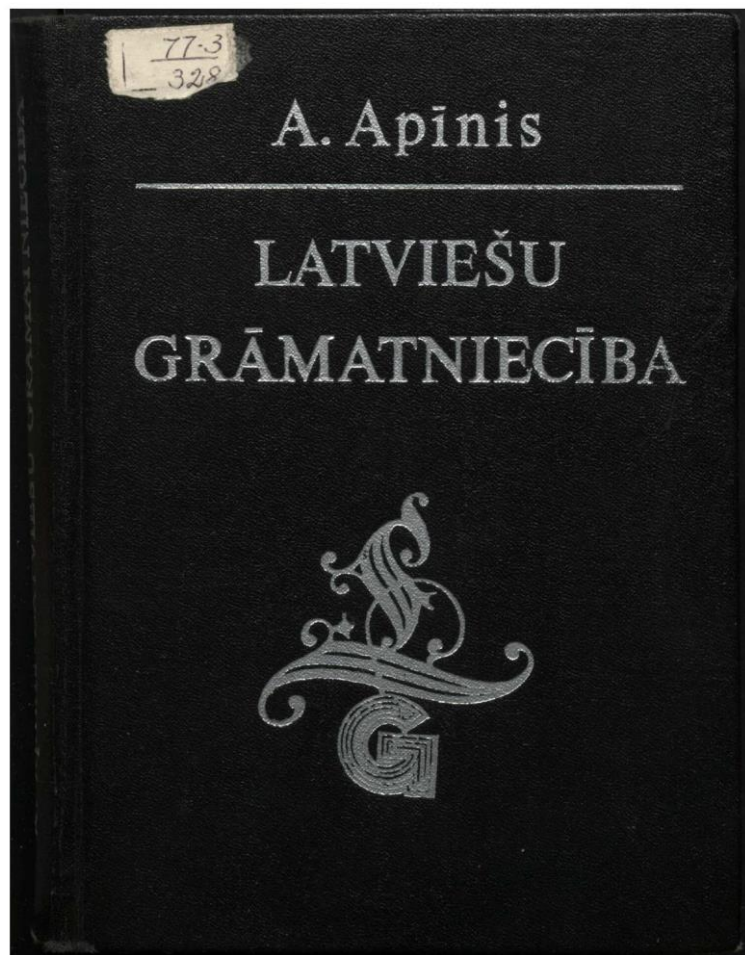
Atbildes uz tiem ietver tēmas, ka saistītas ar dažādām vēstures nozarēm:

- Izdevēju darbības kontekstā – ar ekonomikas vēsturi
- Izdevumu aprites kontekstā – ar politisko vēsturi (autortiesības un cenzūra)
- Bibliotēku darba kontekstā – ar kultūras vēsturi (krājumu veidošana un saglabāšana)
- Lasīšanas vēstures kontekstā – ar sociālo vēsturi:
 - kas bija (grāmatu, preses izdevumu u.c.) lasītāji?
 - kādas bija to lasīšanas prakses?
 - kas interesēja lasītāju publiku?

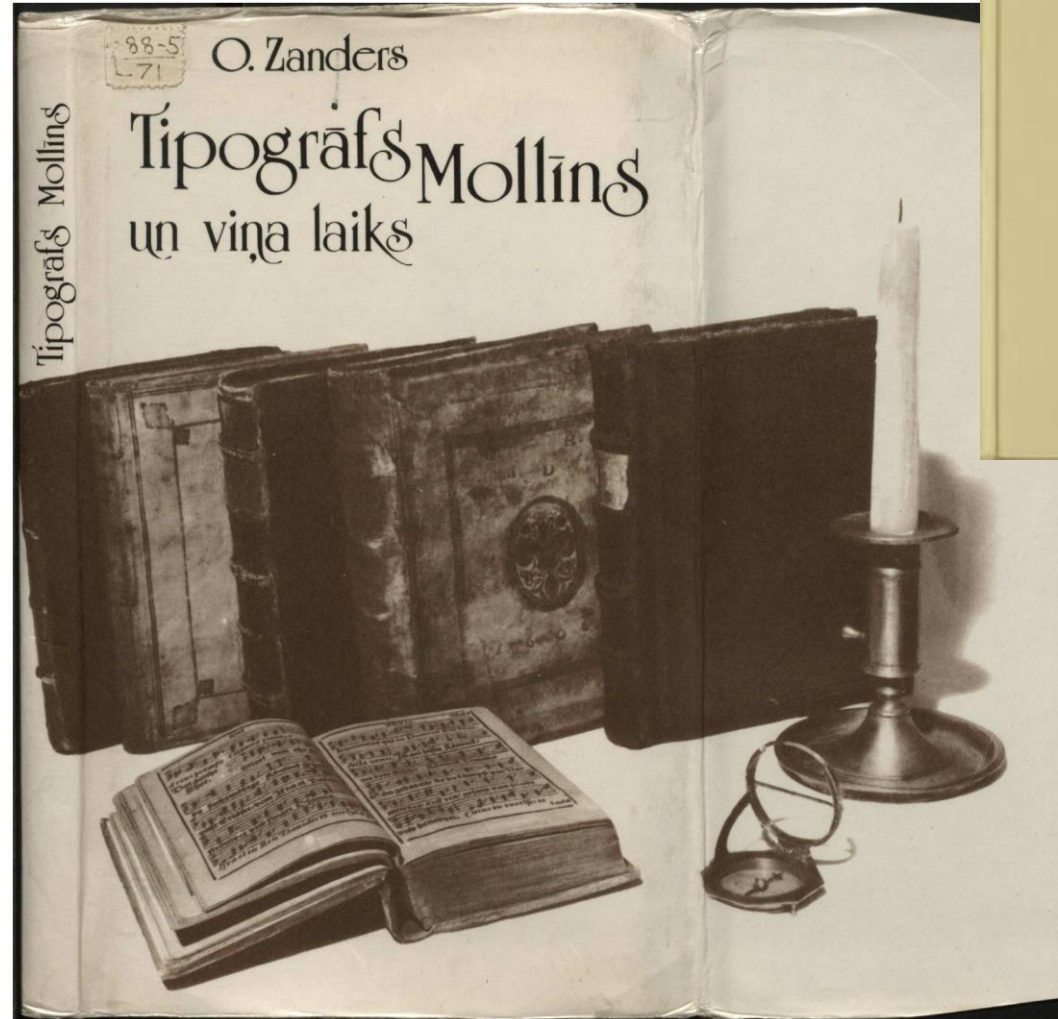
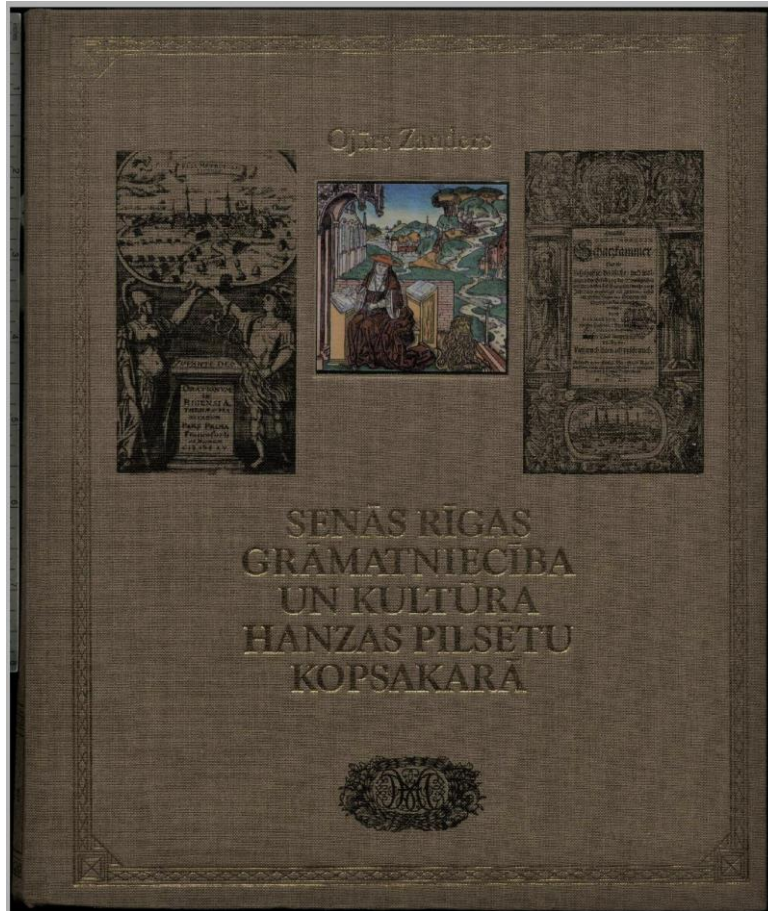
Latviešu grāmatniecības vēstures pētījumi: Aleksejs Apīnis (1926–2004)

1977 || 1991 || 2000

Latviešu grāmatniecības vēstures pētījumi: Ojārs Zanders (1931–2018)

2000 || 1988 || 2015

The Communication Circuit

© Robert Darnton 1982

Grāmatu izplatīšanas ķēde

1. Autors
2. Izdevējs
3. Iespiedēji
4. Izplatītāji
5. Grāmatu tirgotāji
6. Lasītāji

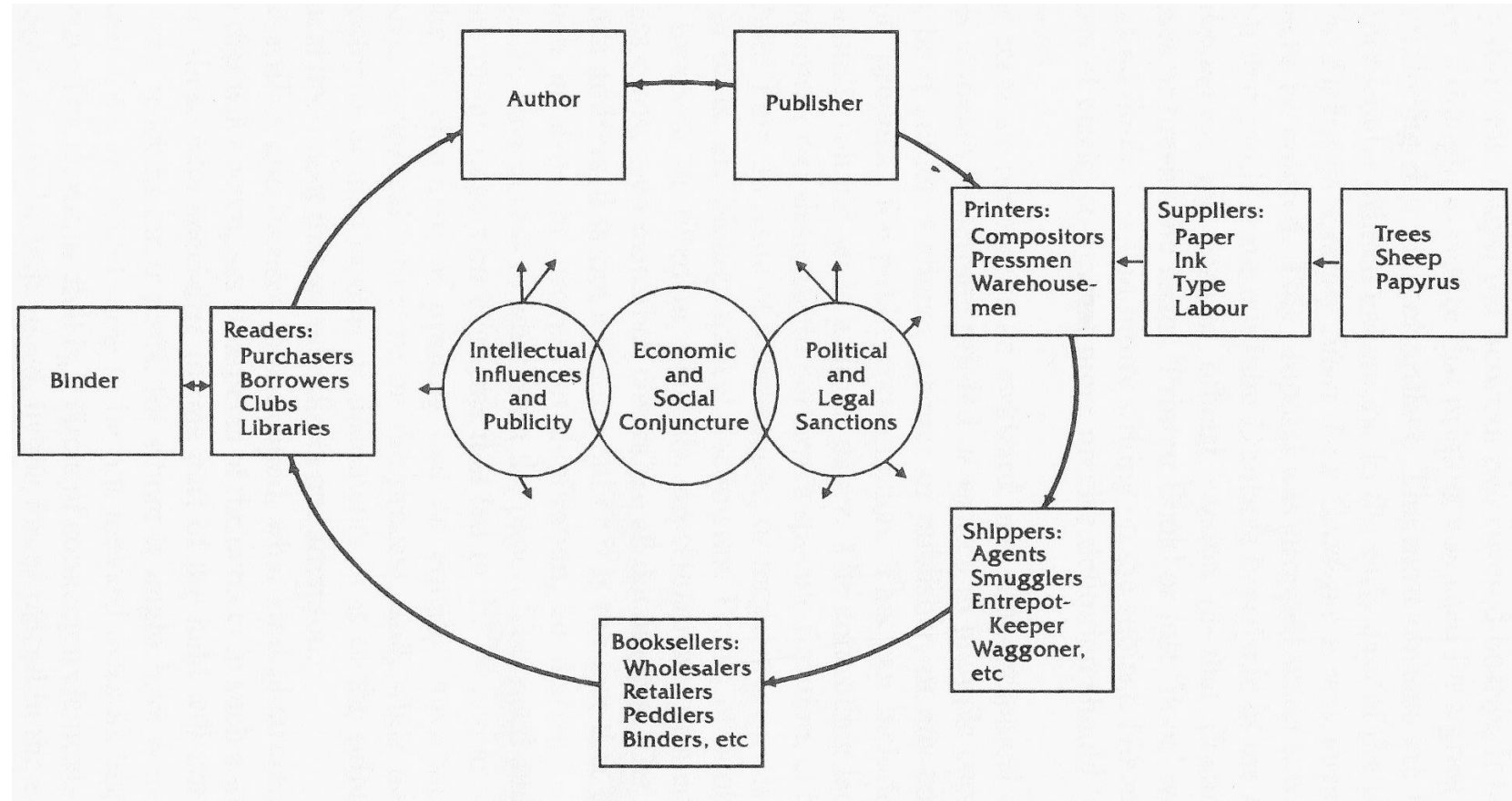
What Is the History of Books?

Author(s): Robert Darnton

Source: *Daedalus*, Summer, 1982, Vol. 111, No. 3, Representations and Realities (Summer, 1982), pp. 65-83

Published by: The MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Sciences

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/20024803>

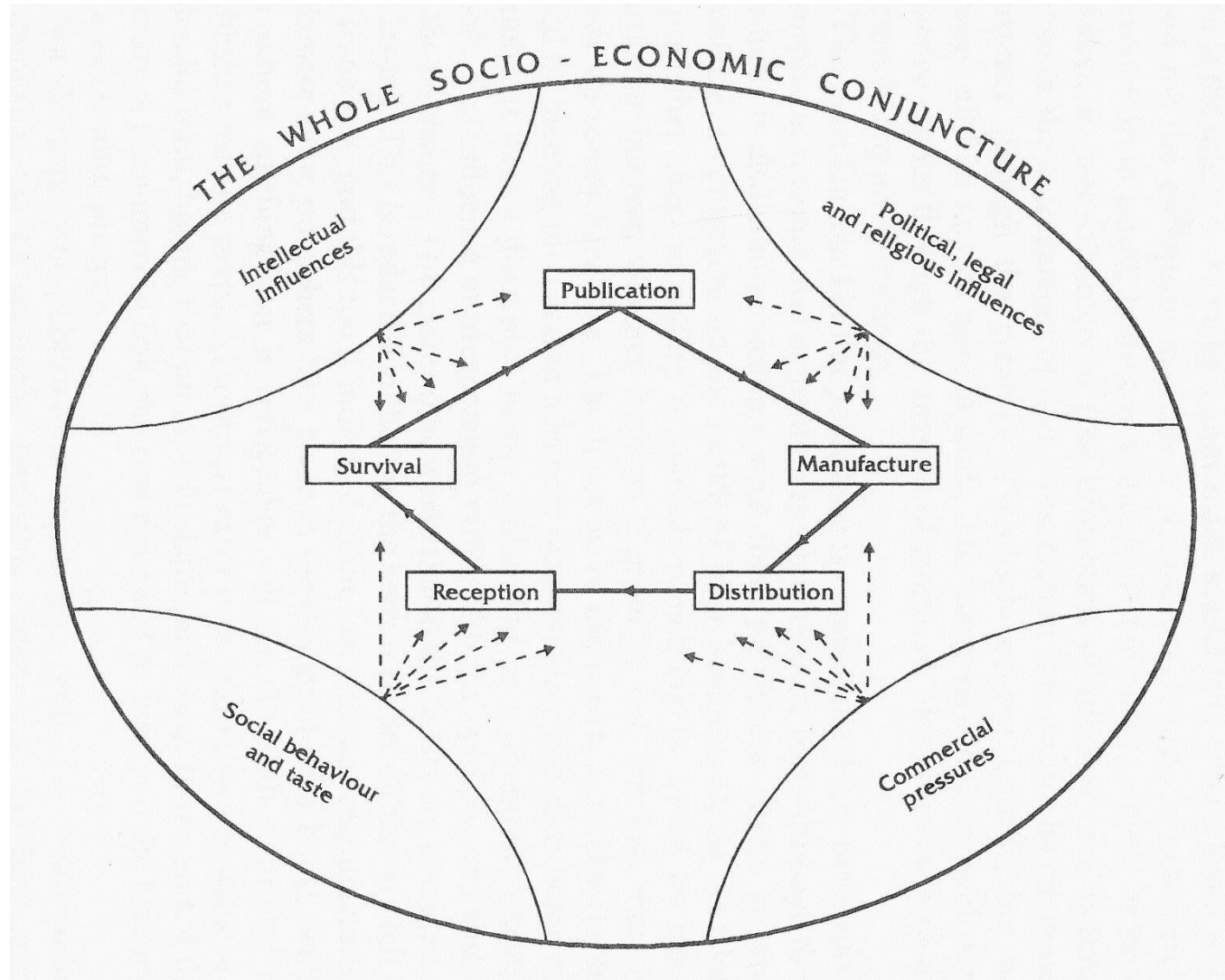

Grāmatniecība un sociāli ekonomiskā konjunktūra: jauns vēstures izpētes modelis (1993)

Thomas R. Adams & Nicolas Barker. A Potencie of Life: Books in Society

Grāmatas ceļš:

1. Izdevējdarbība
2. Ražošana
3. Izplatīšana
4. Recepcija
5. Saglabāšanās

Ārējie apstākļi:

1. Sociālie paradumi un gaume
2. Intelektuālā vide
3. Politiskie, tiesiskie un reliģiskie faktori
4. Ekonomiskā izdevīguma spiediens

Autora, cenzūras un sabiedrības attiecību mijiedarbība

© George Kurman (1942–1994)

LITERARY CENSORSHIP IN GENERAL AND IN SOVIET ESTONIA

Author(s): George Kurman

Source: *Journal of Baltic Studies*, Vol. 8, No. 1 (Spring 1977), pp. 3-15

Published by: Taylor & Francis, Ltd.

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/43210810>

Accessed: 20-12-2019 13:57 UTC

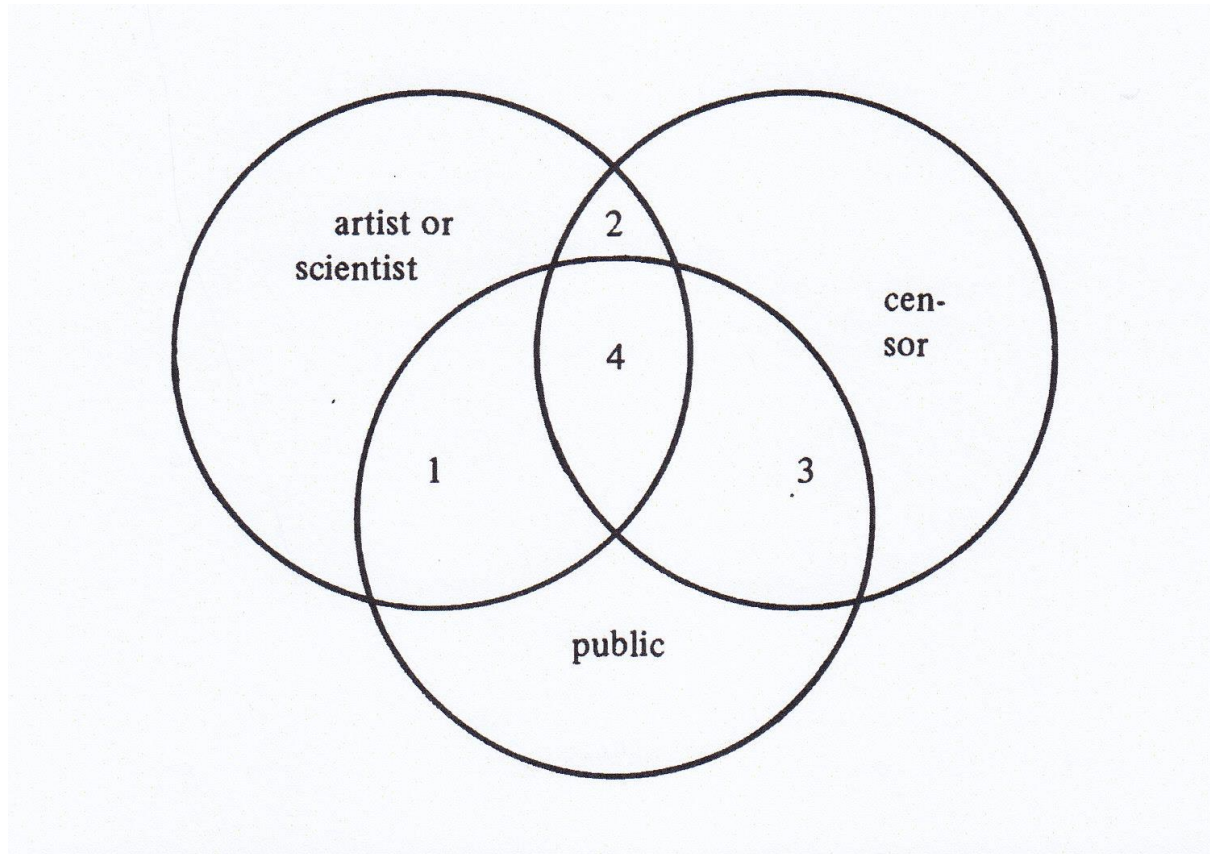
Sistēmas dalībnieki:

Autors:

mākslinieks vai
zinātnieks

Cenzūra

Sabiedrība

Mijiedarbības zonas:

1. Autors un sabiedrība
2. Cenzūra un autors
3. Sabiedrība un cenzūra
4. Triju faktoru mijiedarbība

Latviešu grāmatniecības vēstures pētījumos mūsdienās tiek atklātas jaunas teritorijas, vēstures norises un sakarības...

Catalogue of the Riga Jesuit College Book Collection (1583–1621). History and Reconstruction of the Collection

Rīgas jezuītu kolēģijas grāmatu krājuma (1583–1621) katalogs. Krājuma vēsture un rekonstrukcija

Lasīšanas pandēmija

Esejas par lasīšanas vēsturi Latvijā

The reading pandemic
Essays on the history of reading in Latvia

Jelgavas Stefenhāgeni

1769 ————— 1919

The Steffenhagens of Jelgava
Die Familie Steffenhagen aus Jelgava

Teksti un lasītāji...

- Vai ar to jūsu stāsts beidzas? – Ūdensžurka jautāja.
- Ak nē! – Kaņepju putniņš atbildēja. – Tas ir tikai sākums.
- Redzu, ka jūs esat atpalicis no laika, – Ūdensžurka piezīmēja.
- Mūsu dienās ikviens kārtīgs stāstītājs sāk no beigām, tad pāriet uz sākumu un pabeidz ar vidu. Tas ir jaunākais paņēmiens.

**Oskars Vailds. *Uzticīgais draugs. Pasaka.* [1888]
Rīga: Liesma, 1980. Tulkojusi Anna Bauga**